

วิธีปฏิบัติตนให้ถูกต้องทางธรรมะ

วิธีปฏิบัติตนให้ถูกต้องทางธรรมะ

วิธีปฏิบัติที่ถูกต้องทางธรรมะ คือ ปฏิบัติตนโดยลด
ความโลภ ความโกรธ ความหลง เชื่อว่าถูกต้องในทาง
ที่ดีของโลกด้วย ความโลภ โกรธ หลง เป็นอย่างไร
ทำไมจึงต้องลด จะได้กล่าวต่อไป

ความโลภ อยากจะได้ อยากจะเป็น ในทรัพย์สินของ
ในตำแหน่งของผู้อื่น หรือที่ไม่ควรจะได้จะเป็นของตน
ความโกรธ เคืองแค้น เพราะไม่ได้ตั้งใจ หรือเพราะขัดใจ
ไม่ถูกใจ ไม่ตรงใจ จนถึงจะต้องให้ได้ในทางร้าย หรือ
จะต้องตอบโต้ในทางร้ายให้สาสมกัน หรือยิ่งกว่า โมหะ
หลงใหลไม่ใช่ปัญญาพินิจให้รู้เหตุผล จึงหลงตนเอง คือ
ไม่รู้จักตนเองตามที่เป็นจริง หลงทาง คือถือเอาทางที่ผิด
เดินทางที่ผิด เพราะไม่มีเมตตา (ใส่ใจพิจารณา)
โดยแยบคาย โมหะที่มีเพราะไม่ใช่ปัญญาเมตตาโดย
แยบคายนี้ เป็นมูลฐานให้โลภ ให้โกรธ ดังกล่าวมาแล้ว
ด้วย กล่าวรวมกันว่า ทั้งสามนี้เป็นกิเลส คือเครื่อง
เศร้าหมอง เพราะเป็นมูลเหตุก่อเจตนาให้ประกอบกรรมที่
เศร้าหมองคือทุจริตทางกายวาจาใจต่าง ๆ

กิเลสมี ๒ อย่าง คือ จิตกิเลส กิเลสทางใจ กรรม-
กิเลส กิเลสทางกรรม ในทางโลกของฆราวาส ลำพัง
กิเลสทางใจอย่างเดียว ยังไม่เรียกกันว่าเป็นกิเลส ต่อเมื่อ
เป็นกิเลสทางกรรม (การกระทำ) จึงจะเรียกกันว่าเป็น

กิเลส กิเลสของฉราวาส จึงหมายถึงกิเลสทางใจนั้นแหละ
ที่แรงขจนจนถึงทำทุจริตต่าง ๆ ก็เป็นกิเลสทางกรรมขึ้น
แล้ว พระพุทธเจ้าเมื่อตรัสสอนเรื่องกิเลสแก่กฤหสตี ก็
ตรัสสอนถึงกิเลสทางกรรมเช่นนี้ และที่ตรัสถึงอกุศลมูล
(รากเง่าของอกุศล) มีความตอนหนึ่งว่า “คนที่โลกโกรธ
หลงแล้ว ย่อมก่อทุกข์แก่ผู้อื่นด้วยไม่มีสติ” กรรมที่เศร้า
หมอง อันหมายถึงทุจริตต่าง ๆ เป็นกิเลสที่ใคร ๆ ก็
มองเห็น และพูดกันว่า เป็นกิเลส ก็เศร้าหมองจริง ใคร
ไปทำเข้า ก็ก่อให้เกิดความเดือดร้อนและความเสื่อม แม้
คนที่ทำทุจริตเอง ก็ต้องช้อนทำ และต้องพยายามกลบ
เกลื่อนแก้ตัวหรือหลบหนี เพราะก็รู้ว่าผิดไม่ดี และความรู้
นั่นเอง คอยหลอนรบกวนจิตใจตนเองอยู่เสมอ ทำให้ไม่มี
สุข เพราะคนที่เกิดมาเป็นมนุษย์โดยทั่วไป ย่อมมีระดับ
จิตใจสูงพอที่จะสำนึกในความผิดชอบชั่วดีอยู่ตามสมควร
เมื่อจิตใจเศร้าหมองไม่ผ่องใส ร่างกายก็เศร้าหมอง หมด
สง่าราศีเป็นกิเลสจริงดังนี้ ฉะนั้น วิถีปฏิบัติที่ถูกต้อง ไม่ว่าจะ
ในทางธรรมโดยตรงหรือในทางที่ดั่งของโลก จึงอยู่ที่ปฏิบัติ
ลดความโลภ ความโกรธ ความหลง มิใช่ปฏิบัติโดยการ
เพิ่มให้มากขึ้น

อีกคำหนึ่ง คือ ตัณหา มักพูดกันในภาษาไทยว่า
กิเลสตัณหา เฉพาะคำว่า ตัณหา แปลกันว่า ความทะยาน
อยาก ความดิ้นรนใจ เพื่อจะได้สิ่งที่ชอบ จะเป็นตามที่
อยาก จะไม่เป็นอย่างที่มิชอบ บางทีก็แปลว่า ความอยาก
เท่านั้น พึงคู่คล้ายกับความโลภ ทั้งถ้าแปลตัณหาว่า

ทะยานอยาก ก็คล้ายจะแรงกว่าความโลภไปเสียอีก แต่การแปลภาษาโดยเฉพาะศัพท์ธรรม เป็นการยากที่จะหาคำให้ตรงความหมายกัน จึงต้องอาศัยอธิบาย ได้อธิบายความหมายของคำว่า โลก มาแล้ว ส่วนคำว่าตัณหา^๑นี้ ใช้หมายถึงความอยากที่มีเป็นวิสัยของโลก เมื่อเป็นโลกุตระ (เหนือหรือพ้นโลก) จึงจะสิ้นตัณหา พระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้ว่า “โลกอันตัณหาก่อขึ้น” และพระอานน^๒ที่ได้กล่าวไว้ว่า “พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า พึงอาศัยตัณหาละตัณหาเสีย” ท่านพระอานน^๓ที่อธิบายไว้เอง ถือเอาแต่ใจความย่อๆ ว่า “คือคิดปรารถนาว่า ท่านผู้มีชื่อ^๔นี้ได้บรรลุวิมุตติแล้ว เมื่อไรจักได้บรรลุบ้าง” ฉะนั้น ในวิสัยโลกทั่วไป จึงยังมีและอาศัยตัณหา เพื่อก่อสร้างความคิด แต่ถ้าเป็นความอยากในทางที่ผิดก็มีโทษ และถ้าแรงจนถึงเป็นโลกที่ทำให้ทำทุจริต ก็เป็นกิเลสที่จะต้องปฏิบัติลดลง ทั้งถ้าเป็นทาสของตัณหา ก็จะต้องร้อนไม่มีสุข เช่นเมื่ออยากได้มาก ๆ ได้เท่าไรไม่พอ หรืออยากดีมากเกินไป ก็กระเสือกกระสนให้ทำงานเกินกำลัง ที่แรกแม้ไม่ได้คิดจะทำทุจริต แต่ความอยากใหญ่โตอาจกระตุ้นไปให้ทำได้ จึงจำต้องลดลงอีกเหมือนกัน ให้อยู่ในระดับที่พอดี ลดลงได้ จึงจะเป็นไทแก่ใจของตนเองและมีสุข

วิธีที่จะลดความโลภโกรธหลง คือ หัดใช้ปัญญาเพื่อให้เกิดความรู้ตัว^๕ ด้วยการใส่ใจพิจารณาโดยแยกกายคือโดยเหตุผลที่ไม่อยู่ในอำนาจของความ โลภ โกรธ หลง ปัญญาที่จะหัดใช้พิจารณาให้รู้ดังนี้ ทุก ๆ คน ย่อมมีอยู่

เป็นพื้นน้อยหรือมาก แต่ถึงจะมีน้อย ก็สูงกว่าสัตว์ดิรัจฉาน
แน่ สัตว์ดิรัจฉานบางพวกน่าจะมีความรู้อยู่บ้าง ดังสังเกต
จากกิริยาของแมวในขณะที่ล่กปลา มีอาการซ่อนเจตนา
เช่นทำเดินเมียงเข้าไป หรือหมอบคอยที่อยู่เฉย ๆ เหมือน
ไม่เอาใจใส่ ได้ทำก่กปลาวิ่งหนีไปโดยเร็ว กิริยาที่แสดง
ออกของแมวดังนี้ แสดงว่า แมวรู้ว่าปลาเป็นสิ่งที่เจ้าของ
หวง และการที่ทำนั้นเป็นความผิด จึงต้องรับหนี เมื่อ
แมวยังรู้ว่าผิด โฉนคนจึงไม่รู้ว่าผิด คนย่อมรู้ได้ดีกว่า
แน่นอน แต่คนที่ทำชั่วทำผิดมักไม่ใช้ความรู้หรือไม่ใช้
ปัญญาพินิจให้เกิดความรู้ ไปใช้ความโลภ ความโกรธ
ความหลง หรือกล่าวอีกอย่างหนึ่งว่า ถูกความโลภ โกรธ
หลงเป็นนายใช้ให้ทำ ส่วนความรู้ไม่ได้ใช้ น่าจะเป็น
เพราะมีกำลังอ่อนกว่า ดังเช่นตัวอย่างว่า ใจหนึ่งคิดจะทำ
ทุจริต อีกใจหนึ่งคิดว่า นี่เป็นความชั่วความผิด ไม่ได้
อย่าทำ แต่ใจที่คิดจะทำ แย้งว่า มัวกลัวผิดก็จนอยู่อย่างนี้
แหละ ทำดีไม่เห็นจะพอใช้สักที ถ้าใจที่คิดอยากร้าย
ทางทุจริต (โลภ) แรงกว่า ก็เป็นฝ่ายชนะ ผลก็คือทำ
ทุจริต ถ้าใจที่รู้ผิดชอบแรงกว่าก็ชนะ ผลก็คือไม่ทำทุจริต
ฉะนั้น วิธีปฏิบัติที่ถูกต้องก็คือ ปฏิบัติเสริมกำลังให้แก่
ความรู้ในความดีความชั่ว ด้วยการเพิ่มพูนความรู้นี้ โดย
หมั่นใส่ใจพิจารณาให้แยบคาย ให้ยุติด้วยเหตุผลที่เป็นเสรี
จากความโลภโกรธหลง กับด้วยการเพิ่มกำลังสมทบด้วย
คุณสมบัติเหล่านี้ คือ ความเคารพเชื่อฟังกฎหมาย ศาสนา
คตินิยม ขนบธรรมเนียมประเพณีที่ดั่งาม ความพากเพียร

พยายาม ความมีสติ ความตั้งใจมั่นคงแน่วแน่ กำลังผสม
 เหล่านี้ประกอบกันเข้ากับความรู้ดังกล่าว ก็รวมเป็นกำลัง
 ใจฝ่ายธรรมะ คือฝ่ายดี จะเอาชนะฝ่ายกิเลสได้ เครื่อง
 ยั่วเข้าให้อยากทำทุจริตก็จะยั่วไม่สำเร็จ เพราะมีกำลังใจ
 ฝ่ายธรรมะแข็งแรงกว่าต่อต้านไว้ได้ คนที่ติดสุรา หรือติด
 ยาเสพติดให้โทษ อาจเลิกได้ด้วยกำลังใจที่เด็ดเดี่ยว ฉะนั้น
 หากมีกำลังใจฝ่ายธรรมะ โฉนจะลดความโลภโกรธหลง
 ไม่ได้ กำลังใจดังกล่าวนี้ มีความรู้ที่ละเอียดเป็นข้อสำคัญ จึง
 กล่าวไว้ข้างต้นว่า ให้หัดใช้ปัญญาเพื่อให้เกิดความรู้ที่รู้ตัว
 จะกล่าวถึงความเพิ่มพูนความรู้ที่อย่างหนึ่ง ความรู้
 ที่ได้จากปัญญา คือ ความรู้ในสัจจะ (ความจริง) สัจจะ
 มีซับซ้อนกันอยู่หลายชั้นหลายอย่าง ดังเช่นที่จะกล่าว
 ต่อไป

โลกสัจจะ สัจจะของโลก เช่น คน สัตว์ดิรัจฉาน
 ต้นไม้ กุเขา เพราะในโลกมีสิ่งเหล่านี้อยู่จริง จึงเป็น
 สัจจะของโลกแต่ละอย่าง

สมมุติสัจจะ สัจจะโดยสมมุติ คำว่า สมมุติ แปลว่า
 รู้พร้อมกัน รู้ด้วยกัน แต่มีใช้กันอยู่ ๒ คำ คือ สมมุติ
 (มีสระ) กับ สมมติ (ไม่มีสระ) ในพจนานุกรมฉบับ
 ราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๔๕๓ ใช้ในความหมายอย่าง
 เดียวกันว่า “สมมต สมมติ สมมุติ ก. ตกลงกันว่า,
 ยินยอมกันว่า. สัน. ต่างว่า” ในดิक्ขันนะรี บาลี ของ
 ที. ดับบลิว. ริส เดวิดส์ ให้คำแปลต่างกันว่า สมมติ
 สงบ, พักผ่อน, ส่วน สมมุติ ตกลง, อนุมัติ เป็นต้น

กล่าวเฉพาะในความหมายว่า รู้พร้อมกัน รู้ด้วยกัน หรือ ตกลง อนุมัติ ดังกล่าวในสัจจะข้อนี้ ในตำราศัพท์อภิธานัปที่ปึกาสูจิ ใ้ว่า สมมุติ (เหมือนกับดิถีชั้นนะรีของ ริส เดวิดส์) แต่ในตำราภาษาบาลีบางเล่ม และในพระไตรปิฎกฉบับสยามรัฐ พ.ศ. ๒๔๗๑ ใ้ สมมุติ (ไม่มีสระ) เป็นพหู ในตำราศัพท์สันสกฤตเทียบ ในดิถีชั้นนะรีของ วะมัน ชิวราม อปเต ใ้รูปเดี่ยวว่า สัมต สัมติ อีกฉบับหนึ่ง ใ้ว่า สมมุติ (ไม่มีสระ) ประมวลเข้าแล้ว น่าจะใช้ได้ทั้ง ๒ รูป ก่อสมมุติสัจจะ สมมุติสัจจะ

สัจจะโดยสมมุติ คือ โดยตกลง ยินยอม อนุมัติกัน เช่นชื่อของคน ชื่อของสัตว์ ชื่อของต้นไม้ ภูเขา เป็นต้น ซึ่งตั้งขึ้นเรียกรู้กัน โดยตกลงยินยอมพร้อมกันว่าใช้ชื่อนั้น เช่น ต้นมะม่วง ต้นทุเรียน ชื่อวัตถุที่คนนำไม้เป็นต้น มาปรุงแต่งประกอบเข้า เช่น โต๊ะ เก้าอี้ เป็นสมมุติสัจจะ แม้ภาษาที่พูดต่างๆ เช่น ภาษาไทย จีน แจก ฝรั่งเศส เป็นสมมุติสัจจะ เช่นเดียวกัน เพราะตั้งคำขึ้น สำหรับพูดเขียนที่รับรองใช้พร้อมๆ กัน ในชนชาติที่พูดภาษาเดียวกัน สมมุติดังกล่าว เป็นสัจจะขึ้น เพราะตกลงยินยอมพร้อมกัน เช่นเมื่อตั้งชื่อให้แก่ต้นไม้ชนิดหนึ่งว่า ต้นมะม่วง ต้นไม้ชนิดนั้นก็เป็ต้นมะม่วงขึ้นจริง ใครๆ พากันเรียกว่ามะม่วง ถ้าเรียกเป็นอย่างอื่นก็ผิด ไม่มีใครรับรอง ทั้งอาจเป็นพูดเท็จอีกด้วย เช่นเมื่อเดินผ่านต้นมะม่วงมา ถูกถามว่า ได้เดินผ่านต้นมะม่วงมาหรือเปล่า

ตอบทั้งรู้ว่า ไม่ได้เดินผ่านมา ก็เป็นเหตุทั้ง เพราะ
ความจริงได้เดินผ่านมา ทุกอย่างที่มีสมมุติขึ้นแล้ว ก็กลายเป็น
เป็นสัจจะขึ้นโดยสมมุติดังนี้

ปรมัตตสัจจะ สัจจะโดยปรมัตต์ คือ เต็ดขาด คำว่า
ปรมัตต์ ประกอบขึ้นจาก ปรม อย่างยิ่ง, สูงสุด+อึด
เนื้อความ, ประโยชน์, ผล, ความดี แปลรวมกันว่า เนื้อ
ความอย่างยิ่ง, ประโยชน์อย่างยิ่ง เป็นต้น เมื่อใช้กับสัจจะ
หมายถึงสัจจะโดยเนื้อความละเอียดอย่างยิ่ง คือ โดยเด็ด
ขาด มิใช่โดยโลกบัญญัติ หรือโดยสมมุติ เช่น คน สัตว์ ตรีจ
ฉาน ต้นไม้ ภูเขา ที่เป็นโลกสัจจะ หรือคน ชอน นชอน มี
บรรดาศักดิ์อย่างนั้นอย่างนี้ ที่เป็นสมมุติสัจจะ แต่เมื่อว่า
โดยปรมัตตสัจจะแล้ว ก็ไม่มีคน ไม่มีสัตว์ ตรีจฉาน ไม่มี
ภูเขา ต้นไม้ ไม่มีนาย ข. นาง ฉ. มีแต่ขันธ อายตนะ ธาตุ
หรือมีแต่อริยสัจจะ ๔ คือ ทุกข์ เหตุเกิดทุกข์ ความดับ
ทุกข์ ทางปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์ คงมีกาลาแสดงปร
มัตตสัจจะบทหนึ่ง แปลความว่า “ทุกข์มีอยู่ แต่ใครๆ ผู้ถึง
ทุกข์ไม่มี การทำมีอยู่ แต่ผู้ทำไม่มี ความดับมีอยู่ แต่บุคคล
ผู้ดับไม่มี ทางมีอยู่ แต่บุคคลผู้ไปไม่มี” การอธิบายทาง
ปรมัตต์ ก็อธิบายไปตามแนวธรรมล้วนๆ ไม่พูดถึงสัตว์
บุคคล เช่นว่า เมื่อส่วนต่างๆ อันเรียกว่า “ธาตุ” มา
ประกอบปรุงแต่งกันขึ้นเรียกว่า “สังขาร” ตามที่เรียกกัน
ต่างๆ ดังกล่าวแล้วในโลกสัจจะ สมมุติสัจจะ ระยะเวลา
ที่ก่อเกิดขึ้น เป็นชาติ (ความเกิด) ต่อไปเป็นชรา (ความ
แก่) ในที่สุดก็แตกแยกออกจากกัน เป็นมรณะ (ความ

ตาย) เมื่อยังมีเหตุ ชาติทั้งหลายก็มาประกอบปรุงแต่งกันอีก จนกว่าจะสิ้นเหตุ จึงจะหยุดประกอบปรุงแต่งเป็นอะไร ๆ อีกต่อไป

สิ่งจะมีซับซ้อนกันหลายชั้นหลายอย่างดังนี้ ถ้านำไปผูกกันผิดที่ผิดทาง ก็สับสนไม่เข้าใจ ชีวิตที่ยังดำเนินอยู่ในโลก ต้องอาศัยสิ่งจะทั้งหมดคน จึงอยู่ได้ จะมีเพียงปรมัตตสิ่งจะอย่างเดียว หาได้ไม่ เหมือนอย่างต้นไม้เป็นถ้ามีแต่แก่น ก็อยู่ไม่ได้ ต้องมีทั้งเปลือก กระพี้ กิ่ง ใบ เป็นต้น แม้พระพุทธศาสนาก็แสดงธรรม เหมือนอย่างต้นไม้ ที่มีพร้อมทุกอย่าง ก็ประกอบด้วยสิ่งจะทุกอย่าง เช่น วินัยและศีลธรรมเบื้องต้น เป็นไปทางโลกสิ่งจะสมมุติสิ่งจะ ธรรมชั้นสูงจึงหนักไปทางปรมัตตสิ่งจะ จนถึงเป็นปรมัตตล้วน และปรมัตตล้วนนั้น เป็นไปในการปฏิบัติภายในจิตใจแท้ๆ แต่สำหรับเป็นข้อปฏิบัติทางกาย (แม้ของพระอรหันต์) ก็เป็นไปตามควรแก่โลกสิ่งจะสมมุติสิ่งจะ เช่น ศีล หรือวินัยดังกล่าวแล้ว

มนุษย์เราเกิดมา มีปัญญาที่ทำให้รู้จักคิดอ่าน จึงใช้ปัญญาปรับปรุงตนเองให้เจริญขึ้น เริ่มจากเป็นสัตว์ป่าคนป่า มาเป็นคนบ้าน คนเมือง มีความเจริญ เห็นประโยชน์ของการอยู่ด้วยกันอย่างมีระเบียบ ด้วยความสงบสุข จึงได้ตั้งกติกานิยม ขนบธรรมเนียมประเพณีที่เห็นกันยินยอมกันว่าดีงามขึ้น จนถึงตั้งเป็นกฎหมายบังคับ และตั้งศาสนาขึ้น สำหรับเป็นทางปฏิบัติดีทางกายวาจาใจ ทั้งเพื่อเป็นที่พึ่งยึดเหนี่ยวของใจ ด้วยความประสงค์ที่ประ-

มวลเข้ามาได้ว่า เพื่อเว้นการที่ควรเว้น ประพฤติการที่ควร
ประพฤติ จะได้ควบคุมกันอยู่อย่างมีระเบียบและมีความ
สุขสงบ สิ่งปวงที่ตงขนน โดยมากตงขนตามโลกสัจจะ
สมมุติสัจจะ จึงนับเป็นสัจจะเหล่านี้ด้วย ถ้าไม่มีปรมัตถ-
สัจจะคือเหตุผลที่แท้จริงเป็นมูลฐานอยู่บ้าง ตงกันขึ้นแล้ว
ก็เลิกกันไปคราวหนึ่งๆ บางอย่างก็เลิกเร็ว เช่นความ
นิยมที่เรียกว่าสมัยนิยม แม้ศาสนาหรือศีลธรรมในศาสนา
ก็เช่นเดียวกัน ถ้ามีมูลฐานจากปรมัตถสัจจะด้วย ก็ตงอยู่
ยั่งยืน ถ้าแสดงคำสอนเป็นปรมัตถสัจจะโดยแท้ ก็จักตงอยู่
ได้ตลอดไป

ศาสนา หรือศีลธรรมในศาสนา กฎหมาย ตลอด
ถึงกตินิยม ขนบธรรมเนียมประเพณีที่ดี เป็นสิ่งที่จำเป็น
ต้องมีในหมู่ชนที่เจริญ เพื่อความอยู่ด้วยกันอย่างมีระเบียบ
เรียบร้อย และมีความสุข ว่าเฉพาะทางศีลธรรม
แม้ในหมู่โจรก็ต้องมีศีลธรรมในหมู่โจรด้วยกัน คือ ไม่ลัก
ขโมย ไม่หักหลังกันเอง เป็นต้น คนที่ใช้ความโลภ โกรธ
หลง ไม่มีศีลธรรมแก่คนอื่น แต่ก็ต้องมีศีลธรรมแก่ตนเอง
และผู้ของตนรัก เช่น เบียดเบียนศัตรูคนอื่น รวบรวม
ทรัพย์สินอำนาจมา ก็เพื่อบำรุงตนและผู้ตนรัก ไม่มีที่จะคิด
เบียดเบียนศัตรูตนและผู้ตนรักเลย และคนที่ชั่วร้าย
จะดำรงชีวิตมีความสุขอยู่ได้ ก็เพราะไม่มีผู้ร้ายอื่นมาทำ
ร้าย ชื่อว่าอยู่ได้ด้วยศีลธรรมของคนอื่น ถึงตนเองจะไม่มี
ศีลธรรม ฉะนั้น ถ้าคิดสักหน่อยเดี๋ยวเท่านั้น ก็จะเห็นว่า
ศีลธรรมเป็นสิ่งจำเป็นต้องมีอยู่เป็นเครื่องบำรุงรักษาโลก

ให้ดำรงอยู่ได้

การหัดใช้ความคิดตามเหตุผลที่ไม่ขึ้นอยู่ในอำนาจของโลกโกรธหลง เป็นทางเพิ่มพูนความรู้ในสัจจะ และเมื่อหัดคิดไปจนถึงปรมาตตสัจจะ เพียงถึง แก่ ตาย ที่ทุก ๆ คนต้องประสบ พุศัน ๆ ก็คิดถึงความตายกันบ้าง ก็จะเป็นวิฆัลลความโลภโกรธหลงได้มาก และถ้ายังได้คิดให้รู้ซึ้งถึงความดีความชั่ว ถึงประโยชน์ของศีลธรรม ของศาสนา ก็จะทำให้ประพฤติตนอยู่ในศีลธรรม ให้ประกอบประโยชน์คุณงามความดีเพื่อตน และเพื่อชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ดังนี้ ก็จะเป็นการใช้ชีวิตให้เป็นประโยชน์ได้มาก ชื่อว่าเป็นการปฏิบัติตนให้ถูกต้องตามทางธรรมะ พระพุทธเจ้าได้ตรัสพระธรรมบทไว้คาถาหนึ่ง แปลความว่า “ชีวิตเพียงวันเดียวของผู้ที่มีบุญญาเฟื่องพินิจ ประเสริฐกว่าผู้ที่ทรมานบุญญา มีจิตใจไม่มั่นคง ถึงจะมีชีวิตอยู่ตั้งร้อยปี”

พิมพ์ที่ บริษัทโรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช จำกัด ๘๘๑ ถนนพระราม ๑ กรุงเทพฯ
นางบุญพริ้ง ท. สุวรรณ ผู้พิมพ์โฆษณา พ.ศ. ๒๕๑๖